

6. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократія. Розвиток / за ред. В. С. Журавського. — К.: Юрінком-Інтер, 2003. — С. 30.

7. Фомин, А. А. Правовое образование, правосознание и юридическая безопасность: проблемы взаимообусловленности в современном обществе / А. А. Фомин // Право и образование. — 2005. — № 3. — С. 81–82.

8. Шакун, В. И. Украина: общество и преступность / В. И. Шакун // Право и образование. — 2005. — № 1. — С. 161.

9. Українське суспільство 1992 — 2006. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. — К.: Ін-т соціології АНУ, 2006.

Закон как ценность правосознания и правовой культуры украинских граждан

Климова Г. П.

Проанализирована сущность закона как ценности правосознания и правовой культуры. Рассмотрены критерии, разводящие правовой и неправовой законы. Раскрыта значимость закона в системе ценностно-правовых ориентаций украинского общества.

Ключевые слова: закон как правовая ценность, правосознание, правовая культура, ценностно-правовые ориентации.

Klimova G. P.

The nature of law as value of legal conscience and legal culture has been analysed in the article. The criteria which separate legal and nonlegal law have been studied as well as the importance of law in the system of valuable-legal orientations of Ukrainian society.

Key words: law as legal value, legal conscience, legal culture, valuable-legal orientations.

УДК 316. 334. 4

Н. П. Осипова, доктор філософських наук, професор

СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ

Розглянуто зміст та особливості впливу соціокультурних аспектів і породжених ними механізмів на вибір людини в умовах глобалізованого суспільства споживання.

Ключові слова: *свобода, вибір, соціокультурне простір, емерджентність, ноосфера, суспільство споживання*

Актуальність теми статті зумовлена тим, що практичним виразом і формою реалізації свободи, вищого принципу людського існування є вибір,

який в свою чергу має не тільки особистісно-психологічні, а й соціокультурні аспекти. Розкриття значущості і можливостей впливу соціокультурних аспектів вибору означає розуміння тих теоретичних положень і практичних настанов, які можуть бути керівними положеннями при визначенні соціокультурних можливостей стосовно вибору людини.

Наукова розробка проблеми відзначається наявністю фундаментальних джерел, які можуть бути використані при дослідженні започаткованої теми. З цієї точки зору слід відзначити праці В. І. Вернадського [8] і П'єра Тейяра де Шардена [2], в яких окреслено сучасні фундаментальні зміни в культурно-діяльній просторі людини, що радикальним чином впливає на характер її вибору. В працях лауреатів Нобелівської премії Джеймса Бьюкенена [4] і Конрада Лоренца [3] сформульовано принципи і основоположні засади підходу до вибору як соціокультурної діяльній характеристики людини на сучасному етапі розвитку людства. На особливу увагу заслуговують твори І. Пригожина [9], де викладено методологію підходу до явищ, які розвиваються нелінійно, що є особливістю розвитку сучасної соціокультурної ситуації, яка впливає в першу чергу на особливості вибору. Набули подальшого розвитку, зокрема в працях Талкотта Парсонса [6], класичні погляди Гегеля [1] на зміст поняття і реальний прояв свободи. Опора на фундаментальні досягнення представників різних галузей науки є необхідною, оскільки питання вибору, особливо в умовах глобальних трансформацій людства, мають як об'єкт дослідження міжпредметний характер. Наукова розробка проблеми створює передумови як для подальших теоретичних узагальнень, так і для практичних підходів стосовно неї.

Зважаючи на ті сторони проблеми, які ще потребують подальшої наукової розробки, **мета** статті полягає в тому, щоб з усього різноманіття соціокультурних аспектів процесу вибору виокремити основоположні з них та проаналізувати їх вплив на стан вибору в сучасному суспільстві.

Людство перебуває на етапі становлення такої епохи, у порівнянні з якою трансформації всіх попередніх епох, якими б грандіозними вони не здавалися, з соціокультурної точки зору становлять взагалі не такі вже істотні зміни. Сутність цієї епохи полягає в завершенні процесу об'єднаної соціокультурної орієнтації людства як рушійної сили усіх аспектів його існування. І з методологічної, і з практичної точки зору зміни в орієнтації пов'язані з розумінням і способом реалізації свободи людини як основоположної екзистенційної передумови її існування.

Проблема свободи, а також співвідношення її з необхідністю така ж стара, як і наукове мислення стосовно людини. Якщо звернутися до її соціокультурного аспекту, то плідним, на наш погляд, є підхід, запропонований Гегелем. Він виходив із такого: «Свобода, яка немає в собі ніякої необхідності, а також одна лише гола необхідність без свободи суть абстрактні і, отже, не істинні визначення. Свобода істотно конкретна, вічним чином визначена в собі і, отже, разом з тим необхідна. Коли говорять про необхідність, то зазвичай розуміють під цим лише детермінацію ззовні... Це,

однак, лише зовнішня, а не дійсно внутрішня необхідність, адже остання є свобода « [1, с. 143].

Якщо це положення накласти на проблему соціокультурних аспектів вибору, то сутність цієї проблеми полягатиме в тому, щоб, по-перше, визначити ту внутрішню необхідність, яка виступає як соціокультурне явище при спілкуванні людей у формі свободи, а по-друге, знайти механізм і визначити його основоположні ланки, завдяки яким долається абстрактний підхід до взаємозв'язку і взаємозалежності свободи і необхідності.

Відповідь на перше питання полягає в тому, що внутрішня необхідність є перетвореною формою впливу соціокультурного простору існування окремих особистостей або їх спільнот на вільно обраний зміст і стиль соціокультурного спілкування. Висхідною позицією при відповіді на друге питання може бути погляд на особистість як соціокультурний феномен, завдяки якому долається абстрактний підхід і до свободи, і до необхідності. Іншими словами, головною ланкою подолання абстрактності свободи є особистість.

При цьому надзвичайно важливим є аспект, на який звертав особливу увагу Поль Теяр де Шарден. [2, с. 216]. Сутність його полягає в тому, що сукупна впливовість діяльнісно і культурно об'єднаної спільноти людей є вищою, ніж впливовість суми індивідуальних досягнень учасників цієї спільноти. Цілком очевидно, що причина такого явища криється у таких зв'язках між учасниками спільноти, завдяки яким вони створюють певну систему. Оскільки це так, то впливовість системи, яка виступає як соціокультурне поле діяльності кожної особистості, що входить до неї, визначається кількістю і якістю зв'язків, в які включений кожен учасник системи.

Із цього випливає фундаментальний висновок: сукупна впливовість системи зростає швидше, ніж кількість її учасників. Проілюструємо це простим прикладом. Припустимо, що у спільноті системи беруть участь чотири суб'єкти, відповідно з цим між ними існують шість зв'язків, кожен з яких дає свій ефект. Припустимо далі, що число учасників зросло до шести, тобто в 1,5 рази, число ж зв'язків між ними збільшиться до п'ятнадцяти, або в 2,5 рази. Зважаючи на те що кожен зв'язок робить свій внесок у сукупну впливовість зв'язків, то вона відповідно зросте також у 2,5 рази. При цьому досить типовою є ситуація, яка в сучасних умовах стає все більш реальною, що деякі із зв'язків зроблять в сукупну впливовість навіть не нульовий, а від'ємний внесок. Тоді і переважаюче зростання впливовості зв'язків порівняно із зростанням кількості суб'єктів почне набувати соціокультурно негативного змісту.

На цей аспект впливу емерджентності особливу увагу звернув Конрад Лоренц. Він зробив висновок про те, що скупченість людських мас веде до того, що люди в безмежній кількості зв'язків уже не здатні відрізнити окремих особистостей, а головне піклування городянина — «не приймати нічого близько до серця», тобто культивувати жорсткість, яка відповідно до описаного вище механізму зростає швидше, ніж сама скупченість людей і

досягає в мегаполісах страхітливих розмірів [3, с. 2-3]. В такому соціокультурному просторі вибір все більше орієнтується на запобігання його страхітливим наслідкам, що веде до вимушеної орієнтації на засоби, які абсолютно ігнорують соціокультурний світ інших людей. Висновки Лоренца можуть здатися перебільшено песимістичними, оскільки при зростанні соціокультурних зв'язків між людьми збільшуються не тільки їх негативні, а й позитивні аспекти. Більш того, якби зростали лише негативні аспекти, то людство просто загинуло б.

Пояснити феномен впливу негативних аспектів соціокультурних зв'язків на вибір людей може явище, яке Джеймс Бьюкенен назвав дією закону Грешема в спілкуванні [4, с. 114-121].

Закон Грешема, в основі якого лежить ідея, що негативні і менш якісні явища витісняють позитивні і більш якісні, відносно недавно став використовуватися як аналітичний інструмент у різних науках гуманітарної спрямованості [5, с. 79-84]. Зважаючи на це, здається цілком правомірним використання зазначеного закону при дослідженні соціокультурних аспектів вибору людини, а також впливу на нього характеру спілкування між ними. На користь цього свідчить поки ще ніким не спростоване твердження Гоббса, що хоча кількість порочних людей менша від кількості праведників, нам завжди доводиться підозрювати, прислухатися, очікувати неприємностей, захищати себе, підкоряти собі навіть тоді, коли справа мається з найчеснішими людьми, оскільки ми не можемо відрізнити людей порочних і праведних. Аргументація Гоббса може бути поєднана з баченням взаємодії людей і його впливу на їх вибір, що запропоновано Гері Беккером. Згідно з його теоремою, якщо індивід А вчиняє поступки, що є сприятливими для індивіда Б, а Б у подальшому має можливість здійснити дії, які стануть сприятливими для А, то повторення такої взаємозалежності, в основі якої лежить взаємна зацікавленість, стає звичкою, що впливає на характер поведінки, а потім стає соціокультурною традицією. Якщо розглядати не дві особистості, а більш численну групу, то дана аргументація дає змогу припустити, що «за наявності певної критичної маси альтруїстів може мати місце тенденція до створення альтруїстичного суспільства, в якому значна частка вигод здобувається завдяки такій взаємній поведінці, що не стосується безпосередньо обміну» [4, с. 116]. В свою чергу, якщо в такому суспільстві кількість альтруїстів суттєво знижується або стимули їх поведінки стають невизначеними а тому неефективними, засади очікуваної сприятливої взаємності руйнуються і люди починають захищати себе від наслідків ерозії взаємності. А це означає й ерозію альтруїстичних засад вибору поведінки.

З огляду на стан сучасного суспільства аргументація Гоббса виявляє себе в іншій моделі поведінки і вибору, яка досить суттєво відрізняється від моделі Беккера. Сутність процесу становлення цієї другої моделі полягає в такому. Можна уявити собі як типову таку ситуацію, коли певна людина М отримує задоволення, а частіше всього і вигоду шляхом заподіяння шкоди людині Н. Це означає, що Н буде вимушена задля оборони діяти на шкоду М, незважаючи на байдужість стосовно неї. Це щось на кшталт того, як

висловлюються герої сучасних фільмів, вбиваючи людину: «Нічого особистого, це лише бізнес». Іншими словами, зловмисна поведінка М є заразливою і поширюється за принципом ланцюгової реакції, тобто врешті-решт кожна особистість, можливо, буде вимушена, навіть готова діяти, хоча б і частково, на шкоду кожному, оскільки будь-який сторонній може виявитися М. Можливість такої поведінки визначатиметься рівнем соціокультурних і матеріальних витрат, пов'язаних з її вибором такої поведінки.

В цьому випадку ми вважаємо за доцільне розвинути думку Бьюкенена. Витрати, пов'язані з відповіддю на зловмисну поведінку, визначатимуть *характер і глибину* такої відповіді, але сама її *необхідність* залишається.

По особливому виявляє себе закон Грешема в ситуаціях, коли, по-перше, відносини між людьми і пов'язаний з ними вибір мають змагальний характер, унаслідок чого все дістається небагатьом і досягається як дотриманням, так і недотриманням певних правил; по-друге, за умов, коли ці відносини охоплюють значну кількість людей, несправедлива поведінка небагатьох стає катастрофічною для решти. Якщо цю ситуацію перенести на все суспільство в цілому, то існує певна кількість «несправедливих», вище якої «справедливі альтруїсти» проводяться як закінчені егоїсти. Отже, навіть якщо кількість добропорядних людей буде більше, ніж кількість порочних, всі люди можуть опинитися вимушеними поводитися недобропорядно з неминучими для суспільства негативними соціокультурними наслідками [4, с. 118].

У соціокультурній сфері, особливо в сучасних умовах, дія закону Грешема посилюється додатковими обставинами.

Передусім різниця між праведністю і несправедністю в соціокультурній сфері має досить розмитий характер. Більш того, досить поширеними є ситуації, коли несправедне, тобто те, що суперечить фундаментальним соціокультурним засадам існування суспільства, під впливом викликаного прагматикою їх недотримання починає розглядатися як еталон поведінки та вибору і поширюється за принципом епідемії. Особливість цієї епідемії полягає в тому, що кожен із учасників, охоплених нею, не прораховують загальних соціокультурних втрат і навіть деградації сукупної поведінки всіх учасників, яка неминуче виникає під впливом моди на несправедливих.

Друга обставина пов'язана з перетворенням засобів масової інформації (ЗМІ) на регулятивний чинник соціокультурного вибору. Взаємний вплив «справедливих» і «несправедливих» починає визначатися не їх кількістю, а кількістю, перемноженою на підтримку ЗМІ. Символічно це можна виразити таким чином: П, перемножені на ЗМІ, змагаються з НП, перемноженими на ЗМІ, де П — праведні аспекти поведінки і вибору, а НП — несправедливі. В такій ситуації роль ЗМІ в динаміці соціокультурного вибору може виявитися визначальною, оскільки навіть висока питома вага праведних, але не підтриманих ЗМІ, буде безсилою перед мізерною кількістю несправедливих, але підтриманих ЗМІ. В той же час цілком реальною може бути й інша ситуація, коли невелика кількість праведних, підтриманих ЗМІ, принаймні з точки зору

тенденції соціокультурного руху суспільства, виявиться більш впливовою, ніж навіть значна кількість неправедних.

При цьому все ж слід сказати, що внаслідок дії законів соціальної психології перша ситуація частіше за все виявляється більш стійкою, ніж друга. Тому вплив відносно невеликої кількості «праведників», підтриманих ЗМІ, неодмінно має доповнюватися тенденцією підтримки з боку суспільства їх кількісного зростання. Якщо цього не відбувається, то в соціокультурній позиції «праведників» та можливостях їх впливу на норми соціокультурного вибору виникає певна вада, долати яку необхідно вже не за допомогою ЗМІ, а шляхом зміни як позитивних соціокультурних параметрів самого суспільства, так і реальної оцінки з реальними висновками стосовно діяльнісного ставлення до існуючих форм соціокультурного вибору.

Вибір як реальність виявляється в діях людини і з соціокультурної точки зору існує у двох формах — вибору виключно в інтересах особистості і вибору суспільного, тобто такого, який розраховується на взаємозв'язок з суспільством і вплив на нього. Відмінності між індивідуальним і суспільним соціокультурним вибором мають фундаментальний і далекосяжний характер. Перша із цих відмінностей полягає в тому, що суспільний вибір має багатоперіодний і відповідно з цим ступеневий характер. При цьому на кожній сходинці виникають не тільки нові елементи, а й нові комбінації всієї системи вибору [2, с. 211]. Друга відмінність полягає в тому, що при здійсненні індивідуального соціокультурного вибору особистість вибирає між варіантами, які мають безпосередній і більш-менш чітко прогнозований характер.

При суспільному виборі дії, здійснені певною особистістю, доповнюються через деякий час вибором другої особистості. Далі, вибір їх обох може доповнитися вибором третьої людини і так далі. Тобто, соціокультурний вибір може здійснюватися і як кінцевий результат визначатися невизначеною кількістю особистостей. інакше кажучи, він не піддається кількісному оцінюванню, що має свої наслідки. По-перше, у індивіда немає абсолютно надійних способів дізнатися, за якими соціокультурними критеріями інші люди корегуватимуть обрані ним переваги. По-друге, у окремого учасника спільного соціокультурного вибору існують певна можливість і необхідність спиратися на спеціальні соціальні інститути при здійсненні вибору. Учасника ж виключно індивідуального вибору такої можливості позбавлено. Це означає, що існують спеціальні засоби й інститути, пов'язані з можливостями впливу на соціокультурний вибір, причому впливу, який зумовлений не лише особистою культурою. Цей факт є одним із джерел можливостей маніпуляції при здійсненні вибору.

Аби запобігти цьому, повинна існувати єдність високого індивідуального соціокультурного рівня особистості й адекватної їй відповідальності соціальних інститутів, що справляють вплив на вибір. Порушення цієї єдності з будь-якого боку може мати катастрофічні наслідки. Про це, зокрема, свідчать негативні соціокультурні процеси сучасного суспільства, які набули глобального характеру.

Перш за все слід відзначити поширення процесу втрати інформації і соціокультурних орієнтирів стосовно того, що необхідно, аби бути корисним членом суспільства. Таку втрату Лоренц [3, с. 3-10] порівнював з розвитком ракових клітин організму, оскільки вона (ракова клітина) характеризується генетичною нездатністю орієнтуватися на потреби організму в цілому, і орієнтуватися в своєму поширенні виключно на себе.

До негативних фундаментальних соціокультурних процесів, що впливають на характер вибору, слід віднести різке послаблення сприятливого характеру зовнішніх сил, під впливом яких здійснюється вибір. Підкорення навколишнього середовища владі людини призвело до того, що єдиним діяльним соціокультурним чинником впливу на вибір стало змагання людини з людиною. Сталося так, що більшість сучасних людей сприймають як цінність лише те, що дозволяє їм перегнати співбратів, причому уявляється також цінністю будь-який засіб, що це забезпечує. Соціокультурний аспект мотивів дій людини перетворився на біг навипередки з самим собою, що веде навіть не в глухий кут, а до катастрофи.

Орієнтація виключно на почуття задоволення стала джерелом процесу, який Лоренц назвав «тепловою смертю почуття». Його сутність полягає у звиканні до задоволення і втраті намагання вкладати зусилля у щось таке, що принесе задоволення лише в майбутньому. Мати «все і одразу» стало своєрідним гаслом сучасності. Гонитва за ситуаціями задоволення розвиває загальну байдужість, оскільки безперервно замінювані одне одним задоволення швидко втрачають свою привабливість.

Однією із соціокультурних проблем, яка має далекосяжні наслідки стосовно процесу вибору, є хибна думка, нібито справжнім здобутком людського знання є лише те, чого можна досягти власним розумом і логічно довести. Такий підхід особливо притаманний сучасній молоді і є одним із соціокультурних джерел «війни поколінь». В його основі лежить нерозуміння того, що значущість багатьох основоположних соціокультурних цінностей випливає не із логічних конструкцій, а із досвіду багатьох поколінь, існування і використання якого є передумовою перетворення минулого, сучасного і майбутнього на єдиний процес, тобто передумовою соціокультурної життєздатності суспільства.

Підсумовуючи викладене, можна сказати, що всі зазначені проблеми є проявом особливостей суспільства споживання. Загроза з їх боку самому існуванню суспільства пояснюється тим, що воно (суспільство споживання) має специфічний механізм саморозвитку. Його сутність, за Лоренцом, полягає в тому, що в ньому відсутня зворотна негативна ланка, тобто ланка, здатна чинити опір впливу інших ланок — і тим більший опір, чим більшим є тиск на неї. Пояснимо цю тезу. Уявімо собі систему, яка складається з ряду елементів, кожен із яких підсилює дію наступного: елемент А підсилює дію елемента В, той підсилює дію елемента С і так далі, аж доки елемент Z, у свою чергу, не підсилить дію елемента А. Подібний цикл з позитивним зворотним зв'язком і за відсутності зворотного негативного зв'язку якогось

елемента веде до лавиноподібного наростання функції всього ряду в цілому. Саме такими є цикли споживацького суспільства, прагнення до постійного розширення споживання у ньому і набуло характеру саме лавини, що врешті-решт і призвело до нинішньої світової кризи. Зупинити цю лавину може лише введення в регулятивну соціокультурну систему суспільства певної ланки із негативним зворотним зв'язком, яка здатна так вплинути на вибір, що він перетворюється на стабілізуючий соціокультурний чинник всієї системи. Подібною конкретною ланкою є така система цінностей, яка здатна забезпечити адекватні уявлення людини стосовно самої себе, її місця в спільноті людей, на Землі і у Всесвіті.

Основою механізму становлення такої ланки може бути врахування запропонованих Талкоттом Парсонсом [6, с. 722-723] принципів свободи, реалізація кожного з яких стала б сходинкою такого становлення. Висхідною сходинкою є інформаційна, тобто свобода доступу до інформації. Другою сходинкою виступає ціннісна і моральна, тобто та, завдяки якій особистість на основі культурного стану суспільства і його вимог опановує суспільно цінні норми і зразки поведінки. Змістом третьої сходинки є гносеологічне опанування соціокультурної дійсності, тобто таке, що завершує перетворення стану свідомості самої особистості на засадах культурних і ціннісних досягнень. Нарешті, четверта сходинка — це та, яка реалізує вибір на ділі з урахуванням того, що засвоєно і стало особистісними соціокультурними якостями людини на сходинках попередніх.

Висновки. Соціокультурні аспекти проблеми вибору на практиці виявляють себе в необхідності подолання негативних наслідків дії механізмів емерджентності, закону Грешема, а також впливу фундаментальних процесів і суперечностей суспільства споживання. Завдяки такому подоланню забезпечуються соціокультурна стабільність суспільства і можливість реалізації людиною її позитивних соціальних якостей як члена соціокультурної спільноти.

Проблема вибору в сучасних умовах все більше спирається на вибір, який здійснює людство. З другого боку, вибір людства залежить від того, які соціокультурні надбання стали атрибутивними якостями особистості. З цього приводу існують принаймні дві точки зору. Перша з них яскраво виявлена Освальдом Шпенглером і має песимістичну спрямованість. Констатуючи крах фаустівської людини як соціокультурного виразу специфіки Західної Європи, Шпенглер відзначає, що вона «буде зруйнована зсередини як і всі великі форми всіх культур» і далі продовжує: «Ми народжені в цей час і повинні сміливо пройти до кінця визначений нам шлях. Іншого немає. Терпляче і без надії стояти на програних позиція — такий наш обов'язок» [7, с. 492]. Протилежну думку виразив наш співвітчизник В. І. Вернадський у вченні про ноосферу. В останній прижиттєвій статті він писав, що ідеали нашої демократії ідуть в унісон із законами природи, відповідають ноосфері і черпають в ній сили для свого здійснення [8].

Глобалізація процесів вибору в сучасних соціокультурних умовах не припинює, а звеличує роль особистості. Ми живемо в епоху флуктуацій,

тобто такого стану суспільства, коли формою ініціювання подальшого розвитку все більше стає конкретна індивідуальна дія [9, с. 20]. Це означає, що всі соціокультурні аспекти вибору людини поєднуються в ній як *відповідальність* і перед самою собою, і перед людством в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гегель, Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук. Т. 1. Наука логики/ Г. В. Ф. Гегель; [пер. с нем.]. — М.: Мысль, 1975 (Акад. наук СССР. Ин-т философии. Филос. наследие).
2. Шарден, Пьер Тейяр де. Феномен человека/ Пьер Тейяр де Шарден: [пер. с франц. Н. А. Садовского]. — М.: Прогресс, 1987.
3. Лоренц, К. Восемь смертных грехов цивилизованного человечества/ Конрад Лоренц: [пер. с нем. Г. Швейника] // Знание — сила. — 1991— № 1. — С. 1-12 (Время и мы).
4. Бреннан, Дж. Причина правил / Джеффри Бреннан, Джеймс Бьюкенен: [пер. с англ., под ред. А. П. Заостровцева]. — СПб: Экон. шк., 2005 (Сер. «Этическая экономия: исследования по этике, культуре и философии хозяйства». Вып. 9).
5. Осипова, Н. П. Соціально-правовий конструкт у створенні нових правил функціонування політичної системи суспільства / Н. П. Осипова// Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. праць. — Х.: Вид. центр Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2005. — С. 79-84.
6. Кребер, А. Понятие культуры и социальной системы/ А. Кребер, Т. Парсонс; [пер. с англ. А. Харраша] // Парсонс Т. О социальных системах [под ред. В. Ф. Чесноковой и С. А. Белановского]. — М.: Акад. Проект, 2002. — С. 687-776
7. Шпенглер, О. Человек и техника/ О. Шпенглер; [пер. с нем. А. М. Руткевича] // Культурология. XX век. Антология. — М.: Юристъ, 1995. — С. 454-496 (Лики культуры).
8. Вернадский, В. И. Несколько слов о ноосфере. Успехи современной биологии. / В. И. Вернадский //Вернадский В. И. Труды по общей истории науки. — М.: Наука, 1988. — С. 48-80.
9. Пригожин, И. Кость еще не брошена/ И. Пригожин. [пер. с англ. Э. Н. Князевой] // Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве. — М.: Прогресс –Традиция, 2002. — С. 15-22.

Социокультурные аспекты проблемы выбора

Осипова Н. Ф.

Рассмотрены содержание и особенности влияния социокультурных аспектов и порожденных ими механизмов на выбор человека в условиях глобализованного общества потребления.

Ключевые слова: свобода, выбор, социокультурное пространство, эмерджентность, ноосфера, общество потребления.

The Social and Cultural aspects of the choice problem.

Osyova N. F

The article deals with the contents and the special features of the Social and Cultural aspects and the mechanisms of the influence of human choice in the sphere of globalized society of consumption.

Key words: freedom, choice, Social and Cultural space, emergence, noosphere, society of consumption.

УДК 304. 4

О. В. Волянська, кандидат соціологічних наук, доцент

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

Терміни «права людини» і «демократія» внаслідок своєї методологічної невизначеності є дуже зручними для маніпулювання суспільною думкою. У статті обумовлено доцільність використання інтегрального підходу П. Сорокіна як методологічної основи для соціологічного оцінювання рівня дотримання прав людини. Наведено дані всеукраїнського дослідження, що ілюструють ієрархію суб'єктивних оцінок значущості прав людини і відповідно підтверджують тезу П. Сорокіна, згідно з якою рівень дотримання прав людини є індикатором рівня демократичності суспільства.

Ключові слова: права людини, демократія, індекс рівня дотримання прав людини

Права людини у загальному вигляді окреслюють свободи окремо взятої особистості відносно держави, позначаючи кордони, які остання може порушувати тільки в надзвичайних випадках [1, с. 68]. Сьогодні в науці і публіцистиці є різні підходи до оцінювання демократії та дотримання прав людини. Ці терміни внаслідок своєї методологічної невизначеності є дуже зручними для маніпулювання суспільною свідомістю. Предмети полеміки навколо прав людини є різними залежно головним чином від економічного розвитку держави. Для одних проблема прав людини може бути пов'язана з надто широким тлумаченням свободи однієї особистості, що водночас може обмежувати свободу іншої особистості; для інших — права, задекларовані в Конституції, є настільки ж далекою від життя абстракцією, як і безкоштовна медицина.

Так, у сучасній Німеччині висока судова інстанція може довго розв'язувати проблему: чи є справедливою вимога батьків звільнити їхню дочку від занять фізкультурою, оскільки Біблія (чи Коран) забороняють їй носити чоловічий одяг або знімати паранджу, або наскільки справедливою є шкільна програма з біології, що розкриває лише еволюційне походження живої природи усупереч бажанню батьків, які є прибічниками Старого Завіту? Можливо, це дріб'язки, але якщо йдеться про права людини, то вони або неухильно, у суровій відповідності з Законом, дотримуються, або ігноруються [1, с. 70].